

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.011 у
Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору психологічних наук,
професору,
завідувачу кафедри психології
особистості та соціальних практик
Інституту людини
Сергеєнковій Оксані Павлівні

ВІДГУК

офіційного опонента **Шебанової Віталії Ігорівни**, доктора психологічних наук, професора кафедри психології Херсонського державного університету на дисертаційну роботу **Фатєєвої Марини Сергіївни** «Психологічні особливості самоусвідомлення осіб з орторексією», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

1. Актуальність теми дослідження.

Проблема особистісних аномалій – одна з найскладніших не тільки для психології, але й для цілої низки суміжних дисциплін. Проте, саме психологія має у своєму розпорядженні чи не наймогутніші як теоретичні, так і експериментальні засоби для всебічного вивчення й дослідження вказаної проблематики. Неадекватні стратегії харчової поведінки належать саме до таких особистісних аномалій, психологічна природа яких, як власне особистісна, так і поведінкова, досі залишається у багатьох аспектах своєрідною «terra incognita». Порухення харчової поведінки у сучасному світі – від заможних країн до тих, де наявний хронічний харчовий дефіцит – серйозна проблема, значущість якої розповсюджується на широкий спектр суспільного життя – від особистого й сімейного аж до геополітичної проблематики. Не є виключенням тут і Україна, патологізація суспільного буття громадян якої закономірним чином вплинула на різні аспекти вияву вітальності, у тому числі й на харчову поведінку. Зокрема, все частіше спостерігаються такі негативні тенденції, як збільшення кількості дітей та

дорослих з різними видами проблемної харчової поведінки, – від незначних відхилень до клінічних форм.

Нервова орторексія охарактеризована дисертанткою як психічний синдром, що виходить за межі адаптивної харчової поведінки та може набувати ознак клінічного розладу. Надання психологічної допомоги особам з орторексією вимагає всебічного аналізу і осмислення саме психологічних механізмів виникнення та розвитку цього порушення. Теоретична та практична значущість теми дослідження **«Психологічні особливості самоусвідомлення осіб з орторексією»** Фатєєвої Марини Сергіївни зумовлені: - відсутністю сучасних наукових досліджень щодо поширеності орторексії серед українських респондентів та відповідно відсутністю відомостей щодо особливостей самосвідомості осіб цієї групи; - необхідністю з'ясування особливостей, які відрізняють означений вид проблемної харчової поведінки від інших видів порушень; необхідністю визначення основних методів діагностування орторексії та особливостей надання психологічної допомоги особам з цим видом проблемної харчової поведінки. Вищезначене є свідченням актуальності та нагальності дослідження, а сама дисертаційна робота **«Психологічні особливості самоусвідомлення осіб з орторексією»** є теоретично обґрунтованою, із значним методологічним та емпіричним наповненням, отримані результати апробовані на різних українських та зарубіжних наукових заходах та впроваджені у науковий простір України.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

На підставі проведеного аналізу роботи можна стверджувати, що наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації Марини Сергіївни Фатєєвої, можливо охарактеризувати як теоретично, методично й емпірично обґрунтовані та достовірні, важливі як для науковців, так і для практиків.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням його основних положень, використанням у

роботі методів, адекватних меті і завданням дослідження, наскрізним характером зв'язку між етапами дослідження, репрезентативністю вибірки, відповідністю діагностичного інструментарію критеріям валідності та надійності, наявністю математичних методів для обчислювання отриманих експериментальних даних, апробацією результатів дослідження на ряді наукових та науково-практичних заходів.

Варто звернути увагу на вдалу структурну побудову дисертаційної роботи М. С. Фатєєвої: дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Структура змісту сприяє розкриттю теми й досягненню мети дослідження, яка полягає у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному виявленні психологічних особливостей самоусвідомлення осіб з орторексією. Позитивне враження справляє коректність та професійність психологічного аналізу, логічність викладу змісту дисертаційного дослідження: кожен із розділів є завершеним відповідно до мети та завдань наукового пошуку; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту власне розділів та загалом дослідженню, засвідчуючи достатньо високий рівень узагальнення.

Вступна частина дисертації містить чіткі та виважені формулювання, у ній йдеться про актуальність роботи, її методологічні орієнтири, об'єкт та предмет дослідження, мету роботи; представлено наукову новизну, практичне значення, результати апробації одержаних результатів.

3. Наукова новизна одержаних результатів.

Дисертаційна робота М. С. Фатєєвої є першим комплексним дослідженням орторексичних патернів поведінки в Україні. Важливими науковими результатами роботи є:

- систематизація та узагальнення основних критеріїв орторексії;
- уточнення місця орторексії серед інших порушень харчової поведінки як окремої субкультури;
- поглиблення уявлення про зв'язок орторексії та харчової інтуїції;
- удосконалення психологічного змісту поняття «самоусвідомлення особистості» як процесу безпосереднього сприйняття індивідом власних

психічних актів і результату формування безпосереднього образу самого себе;

- подальший розвиток наукових уявлень семантичного простору сприйняття їжі особами з порушеннями харчової поведінки.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Джерельною базою дисертації стали фундаментальні наукові праці зарубіжних та вітчизняних учених.

Отримані результати дисертаційної роботи висвітлено у 10 наукових публікаціях автора, з яких 9 одноосібні та 1 стаття у співавторстві.

Особистий внесок здобувача у статті, що написана у співавторстві «Парадокси потребово-мотиваційної сфери осіб з нервовою орторексією», полягає у обґрунтуванні проблеми, самостійному зборі емпіричного матеріалу, проведенні статистичної обробки даних та дорівнює 50 % тексту статті Lozova, O., Drobot, O., Fatieieva, M. (2017).

З 9 одноосібних публікацій – 3 статті у фахових виданнях, що входять до переліку ДАК України; 4 публікації є тезами Міжнародних та Всеукраїнських наукових конференцій; 1 стаття у періодичному науковому виданні інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 2 публікації у збірниках апробаційного характеру.

Відмітимо, що у публікаціях авторки дисертації вичерпно відображено основні положення і результати дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів

Практичне значення дослідження визначається тим, що отримані емпіричні результати, розроблена та апробована програма корекції процесів самоусвідомлення осіб з орторексією можуть бути використані у практичній діяльності психологів-практиків, психотерапевтів та у навчальному процесі вищих освітніх закладів при викладанні навчальних дисциплін психологічного циклу підготовки. Розроблені рекомендації щодо процесу надання психологічної допомоги клієнтам з орторексією шляхом їх самопізнання, самоусвідомлення та самоприйняття можуть мати значне прикладне значення для фахівців, що надають

допомогу особам з порушеннями харчової поведінки; а також тими, хто займається просвітницькою діяльністю та психоедукацією щодо харчової поведінки та здорового способу життя.

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації

Віддаючи належне високому науковому рівню розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованості отриманих результатів, оцінюючи дисертаційну роботу Фатєєвої Марини Сергіївни загалом позитивно, вважаємо за доцільне висловити **деякі зауваження та побажання**, які носять дискусійний характер і не впливають на загальний позитивний висновок щодо проведеного дослідження:

1. Характеристика орторексії як психічного синдрому та визначення її місця серед інших порушень харчової поведінки переважно спирається на теоретичний аналіз наукових джерел Європи та США. Вважаємо, що доцільним було б проаналізувати наукові джерела країн Азії задля більш повної наукової картини.

2. Є зауваження та побажання щодо більш коректного перекладу та застосування деяких виразів, а саме:

А) характеризуючи харчування, авторка достатньо часто застосовує вирази «винятковий ентузіазм щодо здорового харчування» (с. 35), «прояви надмірного ентузіазму щодо здорового харчування» (с. 46); «нормальний ентузіазм» (с. 47) тощо. Вважаємо більш слушним визначати фіксованість на темі здорового харчування або значення здорового харчування нормативне чи надцінне.

Б) характеризуючи харчування, авторка достатньо часто застосовує вираз «прискіпливе, вибіркоче харчування» та «обмежувальний та прискіпливий тип харчування». На нашу думку, вибірковий чи обмежувальний тип вже і є прискіпливим. Окрім того, бажано використовувати єдиний термінологічний стиль.

В) описуючи симптоми нервової орторексії за джерелом 163 (163. Cena H., Barthels F., Cuzzolaro M. Bratman S. et al.), авторка перелічує (цитую с. 35):

А) нав'язлива або патологічна захопленість здоровим харчуванням. Вважаємо, що захопленість – це емоційний стан. На нашу думку, більш доречно застосувати у даному випадку фіксованість на здоровому харчуванні.

Г) Окрім того, авторка достатньо часто, характеризуючи поведінкові патерни осіб з НО, застосовує вирази «уникнення прийому їжі» чи «уникнення продуктів». Вважаємо, що більш коректно говорити про відмову від прийому їжі чи про відмову від тих чи інших видів продуктів чи страв.

Д) характеризуючи осіб з орторексією та їжу, якій вони віддають перевагу, авторка дисертації часто застосовує слово «чистий», а саме: «відчуття провини та неспокою після ... вживання «нездорових» або «нечистих» продуктів» (с. 33); «особа з орторексією насамперед хоче відчувати себе чистою» (с. 40) тощо. Зауважимо, що стосовно продуктів більш коректно застосовувати вираз «якісні продукти», а стосовно осіб «здоровими».

3. Недостатньо переконливою виглядає семантична репрезентація властивостей їжі у свідомості осіб з орторексією, у порівнянні з семантичним простором осіб з нормальною харчовою поведінкою.

4. У роботі зустрічаються стилістичні неточності, місцями наявна неузгодженість слів, русизми, некоректні посилання.

5. Як побажання на майбутнє, було б доречно, як би авторка приділила б більше уваги розкриттю не лише особливості самоусвідомлення людини в контексті орторексичної субкультури, а й віковим розбіжностям у самоусвідомленні осіб з орторексією, а також відмінностям у їх ставленні до себе, оточуючих та світу.

Зроблені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують наукового і практичного внеску Фатєєвої Марини Сергіївни, не зменшують наукову новизну, теоретичну та практичну значущість дисертаційної роботи, що рецензується.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається **дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності** в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації

Дисертаційна робота «**Психологічні особливості самоусвідомлення осіб з орторексією**» є самостійною, завершеною науковою працею, в якій її авторкою, **Фатєєвою Мариною Сергіївною**, отримано нові науково обґрунтовані результати,

що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для вирішення проблеми порушення харчової поведінки – орторексії.

Дисертаційна робота «**Психологічні особливості самоусвідомлення осіб з орторексією**» відповідає вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її авторка **Фатеева Марина Сергіївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 «Психологія», галузі знань 05 «Соціальні і поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології

Херсонського державного університету

Віталія ШЕБАНОВА

*Відомі брешає
06.05.2021
Голова спеціалізованої
вченої ради ДНУ 26.13.011
з психол. наук, професор
Др О.П. Єрмошова*

В. Шобанова
підтверджуюю начальник ВК
Кураєв А.А.
05.05.2021